

REMEMBRANÇA DE

per Ramon Garcia

40 (504/ agost 1981

ciència 8)

L'antipsiquiatria provocà un autèntic trasbals en el món de la psicologia i de l'assistència psiquiàtrica. L'impacte del nou corrent arribà fins i tot a molts ciutadans preocupats tant pels aspectes teòrics d'una ciència que encara ha de trobar el seu paradigma com per la cruesa dels problemes socials que envolten el món dels "boigs". La mort d'un dels principals impulsors d'aquest corrent, Franco Basaglia, és una bona ocasió per a fer balanç de la importància del moviment i del seu impacte entre nosaltres.

Ramon Garcia (Fuenteálamo, Albacete, 1941) estudià medicina a la facultat de Saragossa i s'especialitzà en psiquiatria a Barcelona. Fou professor de psicologia a la càtedra de psiquiatria de Barcelona els cursos 1968 i 1969. Treballà com a metge adjunt al servei de crònics de l'Institut Mental de la Santa Creu de Barcelona. Treballà durant quatre anys a l'hospital psiquiàtric de Bétera com a cap clínic i després com a cap de la secció d'internament B. Ha col·laborat amb l'editorial Anagrama en les publicacions de psicologia. Actualment, amb una excedència, viu a Fuenteálamo.

Avui és un dia especial. Fa temps que m'ho varen demanar i fins avui no he estat capaç de posar-m'hi. Escric sobre un amic ja mort. És la segona vegada que dic alguna cosa afectivament propera sobre algú ja mort. La primera va ésser aquella en què vaig parlar de Juan Andrés i vaig plorar. Vaig plorar tot recordant aquell personatge "mig boig, mig beneït" de la meva infantesa, del meu poble. Aquell personatge que tantes voltes vaig recordar en el manicomi. Era el meu amic? Suposo que ho era. Tant com ho han estat moltes altres persones a les quals la meva situació manicomial m'ha apropiat. Una d'aquestes, aquest segon mort sobre el qual em dispo, amb esforç, a parlar, és Franco Basaglia. I vaig a recordar-lo en vida començant amb la transcripció d'un text que jo mateix vaig escriure quan la seva mort era per a mi tan llunyana com la meua pròpia. El text deia així:

"Els assaigs *Una experiència frente a la ciencia* i *Ideología de la locura y locuras de la ideología* tenen en comú el fet d'haver servit de presentació, a la mateixa època, finals de 1971, dels primers textos que es publicaren en castellà sobre les experiències italianes —conegudes com antiinstitucionals + antipsiquiàtriques— iniciades pel personal del manicomi de Gorizia, encapçalades per la figura del seu director, Franco Basaglia. Un i altre varen ésser escrits amb la convicció que el coneixement de tals experiències, que havien obert un ampli camp d'acció dins el context en el qual varen néixer, podria tenir una viva repercussió en el nostre propi. El primer d'ells aparegué en principi com a pròleg de *La institución negada* i el segon com a introducció d'un recull de treballs de Franco i Franca Basaglia, edició que jo

mateix vaig preparar.

"Malgrat els set anys transcorreguts, els més propers antecedents d'aquests dos escrits, de la mateixa manera que alguns aspectes del desenvolupament pràctic que més endavant varen tenir les seves idees directrius, em semblen encara avui d'una absoluta actualitat. No crec, doncs, que sigui cosa del tot vana entretenir-me i entretenir el lector amb uns quants records. "Vaig conèixer Franco Basaglia a Barcelona, cap a l'any 1969 o 70. Un petit grup de persones interessades per l'assistència psiquiàtrica el vàrem convidar a donar una conferència a l'Acadèmia de Ciències Mèdiques. Va passar uns dies amb nosaltres al llarg dels quals ens vàrem reunir, de manera informal i exhaustiva, amb una colla de grups relacionats amb diferents institucions (escola, universitat, psiquiatria...); vàrem parlar molt, vàrem coincidir en moltes coses i així començà la nostra bona amistat. Ell era llavors un home de vitalitat desbordant: obert, senzill, espontani en els seus judicis i en les seves expressions, de conversa inesgotable, apassionat en el seu treball de transformació assistencial, virulent envers tot allò que d'una o altra manera recordés el tradicional conformisme institucional i enfrontat, per això precisament, amb les posicions del Partit Comunista Italià, i proper, en canvi, dels grups de l'esquerra extraparlamentària. (He de dir que en aquest darrer aspecte, l'evolució de Franco Basaglia ha estat gran i, en certa manera, paral·lela a la creació i el desenvolupament de l'organització Psichiatria Democratica en el sentit d'un progressiu atansament a les posicions "oficials" del PCI que li ha valgut crítiques tan dures com les que vàrem tenir ocasió d'escoltar per boca dels "autònoms" italians en una trobada internacional massiva que va tenir lloc a Trieste durant el mes de setembre de 1977).

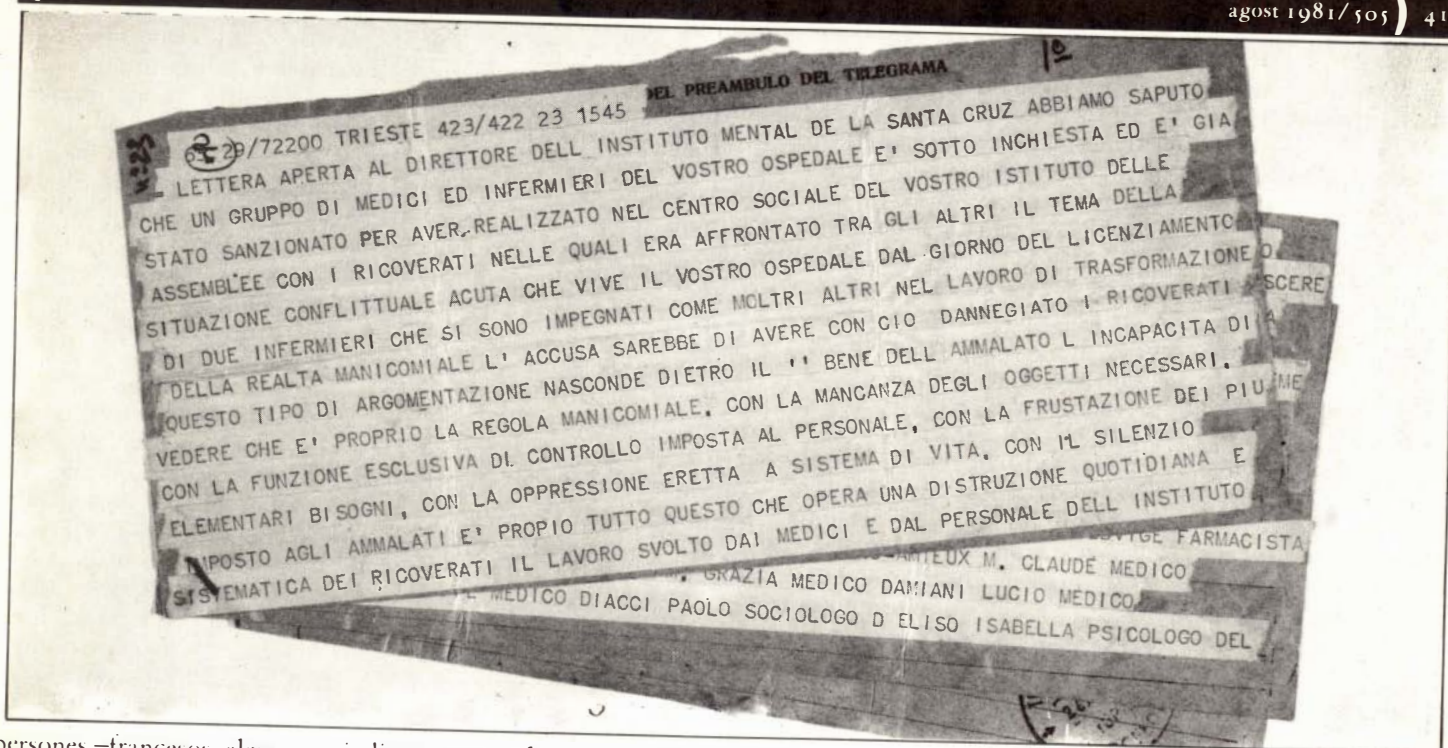
"Ja en aquell primer contacte, Franco Basaglia em va proposar de participar en un projecte que hauria de reunir unes quantes persones de diverses nacionalitats amb la finalitat, en principi, d'elaborar un estudi que fos el fonament d'un llibre col·lectiu que es podria anomenar *El mapa de la vergonya* i en el qual es denunciaria la situació de l'assistència psiquiàtrica en gran part de la geografia europea; jo, per la meua banda, vaig acceptar i vàrem quedar a veure's un parell de vegades l'any. La primera d'aquestes trobades es va realitzar a París l'any 1971 i després ens vàrem reunir moltes vegades a Barcelona, a Venècia, a Trieste... Al principi érem aproximadament una dotzena de

FRANCO BASAGLIA

Primera part del telegrama
encapçalat per Franco Basaglia al
director de l'Institut Mental de la
Santa Creu en relació amb el conflicte
que hi tingué lloc el 1973.

(ciència 8

agost 1981/505) 41



persones —francesos, alemanys, italians, espanyols i, de vegades, anglesos— que discutíem amicalment i analitzàvem les dades i les opinions que, respecte a l'assistència psiquiàtrica a cada un dels nostres països, anàvem aportant. Mitjançant aquesta informació de primera mà vaig tenir ocasió de comprovar que els models feixistes baladrejats des de Madrid i Lisboa per tota la península ibèrica eren una actitud enfront de la bogeria i del boig baladrejada també des de Londres, Bonn, París i Roma. "Si Espanya s'hagués trobat en una situació política més "europea", probablement aquest grup no hagués estat res més del que varen ésser aquestes reunions i intercanvis informatius. És cert, però, que aquest grup va trobar aviat i molt espontàniament uns altres objectius, s'eixamplà, va deixar en segon pla la seva primera finalitat i es convertí en un grup actiu de solidaritat internacional i de suport dels moviments de trencament amb el manicomi i, tot això, sense cap necessitat d'organització, per l'exclusiva repercussió de l'activitat dels seus membres. Aquest canvi de perspectiva es produí en la pràctica al llarg del 1973, any que fou ocupat pel conflicte de l'Institut Mental de la Santa Creu de Barcelona. L'esmentat grup, en contacte permanent amb els protagonistes de la "tancada", que de seguida varen convertir-se en acomiadats, desenvolupà una àmplia campanya de difusió de la informació —a França, Itàlia i Alemanya principalment— i va fer possibles infinitat d'actes i d'escrits de solidaritat. Un d'aquests actes, realitzat el més de juny d'aquell any i convocat conjuntament pels acomiadats de l'Institut Mental, el Grup Internacional i la Coordinadora Psiquiàtrica

Nacional, reuní durant uns quants dies a Barcelona una bona colla de treballadors psiquiàtrics de vint manicomis de tot

Espanya i una nombrosa representació estrangera. "Allà, possiblement a causa de l'eufòria del moment, es volgué donar una organització a la viva espontaneïtat de la qual tot havia nascut i es va arribar a crear un "secretariat internacional", amb seu a París, que, de fet, no serví per a gaire més que com a antecedent immediat del Réseau International Alternative à la Psychiatrie nascut un any i mig després (gener del 1975) a Brussel·les i que es reuní per tercera vegada a Trieste l'any passat (1977). Fins a quin punt va ésser absurd l'esmentat "secretariat internacional" ho demostra el fet que els qui varen posar major interès a fer de "secretaris" no varen ser presents a la següent trobada solidària; en refereixo a la setmana d'actes públics que ens va reunir de nou —ara a Lisboa el mes d'octubre de 1974— una colla d'estrangers per tal de prestar suport al trencament institucional en el terreny de la psiquiatria, cosa que, amb una oberta i càlida espontaneïtat, demanaven algunes persones portugueses, precipitadament agrupades entorn d'una sigla (GODIP) davant de la rabiüda sorpresa, no solament de la dreta, sinó fins i tot del PCP."

I continuava dient en el mateix text: "Els assaigs *Una experiencia frente a la ciencia* i *Ideología de la locura y locuras de la ideología* ens porten així a la meua relació amb Basaglia i al desenvolupament d'aquell grup internacional en el qual vàrem intervenir; ara bé, les idees centrals que desenvolupen aquests assaigs representen també el pròleg d'un dels moments que resten

gravats en la meua memòria amb la més gran solidesa afectiva, em refereixo a aquella viva experiència que fou el treball “dins” –i després “fora” però “relacionat amb”– l’Institut Mental de la Santa Creu.” I en aquell institut mental vàrem rebre la visita de Franco Basaglia que, ple d’un viu interès per la nostra pràctica, quan la MIA (*muy ilustre administración*), el director, les societats mèdiques oficials d’aleshores i tots els impotents del moment ens tiraren al carrer, parlà amb el seu to característic: d’antuvi amb un telegrama, després amb una carta, ambdós desconeguts per al lector de 1981. Els transcriu per tal que avui, en aquesta nota necrològica (?) puguin ésser llegits.

El telegrama deia així:

“Carta oberta al director de l’Institut Mental de la Santa Creu. Assabentats que un grup de metges i infermers del vostre hospital estan sotmesos a expedient i han estat ja castigats per haver realitzat en el centre social del vostre institut assemblees amb els internats en les quals es plantejava, entre altres, la qüestió de la situació agudament conflictiva que viu el vostre hospital des del dia de l’acomiadament de dos infermers que estaven compromesos com mots d’altres en el treball de transformació de la realitat manicomial, i que se’ls acusa d’haver perjudicat amb això els internats:

”Aquest tipus d’argumentació amaga darrera del “bé del malalt” la incapacitat de veure que és precisament la regla manicomial, amb la manca de les coses necessàries, amb la funció exclusiva de control imposada al personal, amb la frustració dels més elementals desigs, amb l’opressió convertida en sistema de vida, amb el silenci imposat als malalts, la que destrueix quotidianament i sistemàticament els internats i el treball realitzat pels metges i el personal de l’Institut Mental, del qual ens sentim propers per haver-lo nosaltres mateixos emprès i haver-lo portat endavant a la realitat manicomial italiana amb la intenció sobretot de reconèixer l’internat com una persona oprimida i necessitada d’ajut i no solament com a objecte de repressió i de vigilància; i és en aquest marc on es troba el significat de les assemblees com a lloc de comunicació retrobada en la qual sigui possible afrontar conjuntament els innumerables problemes de la vida institucional. Seria molt millor preguntar-se més aviat per què quan els metges i el personal desenvolupen i porten endavant aquestes noves formes de treballar es troben sistemàticament convertits en víctimes de l’agressió i de les intimidacions per part dels “responsables” polítics i administratius.” (Segueixen les signatures de Franco Basaglia i fins a trenta-nou signants metges, assistents socials, psicòlegs, infermers, auxiliars i estudiants de l’Hospital de Trieste.)

I al cap de pocs dies, la “carta oberta” als internats, als auxiliars, als metges de l’Institut Mental de la Santa Creu: “En aquest moment en què es tracta de reprimir i de mortificar brutalment, mitjançant l’acomiadament de dos auxiliars i sancions i intimidacions administratives, fem palesa la nostra absoluta solidaritat amb el treball de transformació institucional

que s’està realitzant des de fa més d’un any i que s’ha hagut d’enfrontar amb nombrosos obstacles creats per una obtusa i violenta voluntat de conservació de les actuals formes manicomial d’assistència psiquiàtrica i del seu sentit opressiu. Entenem aquesta solidaritat com un moment pràctic de la mateixa lluita que quotidianament realitzem nosaltres mateixos a Itàlia: –una lluita contra la devastació sistemàtica que la institució psiquiàtrica exerceix damunt dels internats sotmetent-los a una relació de domini absolut, realitat caricaturesca i extremosa de les relacions opressives que la classe dominant exerceix a tots els nivells de la vida social, una lluita contra la utilització que aquesta societat fa de la sofrença i de la manca d’adaptació a les seves regles i valors, amb la finalitat d’estigmatitzar amb l’etiqueta de malaltia mental tot allò que la pertorbi i a fi també de neutralitzar tots aquells qui no càpiguen dins dels seus criteris normatius que ella mateixa estableix d’acord amb els seus propis objectius: conservar i afermar la seva organització productiva fonamentada en l’explotació dels homes i en l’ordre moral que la justifica. Finalment, la lluita contra el mandat que aquesta societat confereix als tècnics sanitaris: etiquetar, discriminar i controlar tots aquells qui, per la seva experiència, el seu pensament, el seu comportament o la seva marginació del treball i del consum, poden fer perillar l’ordre opressiu establert.

”Ens sentim molt més solidaris amb vosaltres perquè la vostra acció vol afrontar i fer canviar la realitat actual de l’assistència psiquiàtrica partint d’una lluita concreta contra tot allò que, dia a dia, en el treball institucional, fa paleses l’opressió, la violència i l’engany i, a més, perquè aquesta acció vostra no s’ha deixat parilitzar per la ideologia de “renovació” psiquiàtrica dins de la qual, avui, s’introdueixen discursos i formes d’organització sanitària que no modifiquen substancialment la realitat institucional i la relació de domini que ella mateixa expressa; és precisament la dissociació entre l’aparent finor tàctica dels discursos i la misèria pràctica que amaguen, la que fa palès el seu caràcter ideològic i funcional al sistema.

”A Itàlia, tant com a Espanya o a la resta d’Europa, la realitat psiquiàtrica predominant és la manicomial. En aquesta situació la nostra solidaritat, manifesta a més per la presència entre vosaltres de dos metges de l’Hospital de Trieste, vol afermar la voluntat tenaç i comuna de canviar aquesta violenta realitat enfrontant-la quotidianament dins de la institució en la qual treballen així com denunciant-la de la mateixa manera com avui ho esteu fent vosaltres a fi que ningú no pugui, públicament, oblidar-la o encobrir-la mentre existeixi”.

La situació manicomial que denunciàvem continua existint. Franco Basaglia, el meu amic, ja no existeix. Morí amb l’estiu del 1980. Que descansi sense pau. Com jo mateix.